

■ ELSA SAARIKKOMÄKI & MARTTI LEHTI

Yritykset rikosten kohteena

Vähittäiskaupan ja majoitus- ja ravintola-alan toimipaikoilla on tuoreen yritysuhritutkimuksen mukaan suuri riski joutua rikoksen kohteeksi. Varkaudet ja työntekijöihin kohdistuva väkivalta tai uhkailu olivat yleisimmät tekemuodot.

Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (KRIMO) toteutti vuonna 2018 järjestyksessään toisen kansallisen yritysuhritutkimuksen. Tutkimuskohteenä oli vähittäiskaupan ja majoitus- ja ravintola-alan toimipaikkoihin ja työntekijöihin kohdistunut rikollisuus. Kysely toteutettiin strukturoituina puhelinhaastatteluina ja siihen osallistui yhteensä 1 195 toimipaikkaa

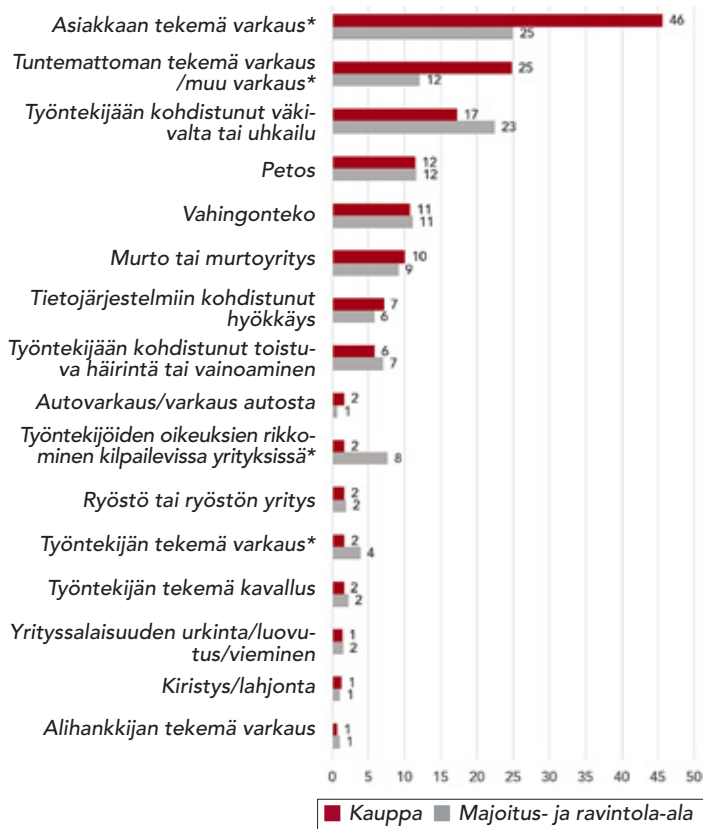
(660 kaupan alalta ja 535 majoitus- ja ravintola-alalta). Tutkimus oli kansallisesti edustava kattaen kaiken kokoiset toimipaikat. Kustakin toimipaikasta haastateltiin henkilö, joka parhaiten tunsi toimipaikan turvallisuusasiat. Kyselyn kokonaisvastausaste oli 40 prosenttia, kaupan alalla hieman korkeampi kuin majoitus- ja ravintola-alalla. Tutkimuksen rahoittivat Työsuojelurahasto, oikeusministeriö ja sisäministeriö.

TOIMIALOIHIN KOHDISTUUA SAMANKALTAISTA RIKOLLISUUTTA

Kummallakin toimialalla riski joutua rikoksen uhriksi oli suuri: kaupan alan toimipaikoista 71 prosenttia ja majoitus- ja ravintola-alan toimipaikoista 65 prosenttia oli edeltävän vuoden aikana joutunut ainakin yhden tutkimuksessa kysytyyn rikostyyppiin uhriksi. Myös rikollisuuden yleiskuva ja rakenne olivat toimialoilla varsin samankaltaiset. Koh-

datun rikollisuuden kirjo oli laaja. Yleisin rikostyyppi olivat varkaudet, useimmin asiakkaiden tekemät (kuvio 1, s.30). Laskettaessa yhteen erilaiset varkausrikokset, niiden kohteeksi oli vuoden aikana joutunut kaupan alan toimipaikoista 56 prosenttia ja majoitus- ja ravintola-alan toimipaikoista 35 prosenttia.

Niin ikään työntekijöihin kohdistunut väkivalta, fyysinen ja sanallinen, oli yleistä. Kaupan alalla 17 prosenttia toimi-

Kuvio 1 Rikostyyppien kohteeksi kyselyä edeltäneen 12 kuukauden aikana joutuneiden kaupan sekä majoitus- ja ravintola-alan toimipaikkojen osuus, % (*Erot ovat tilastollisesti merkitseviä, $p < 0,05$).

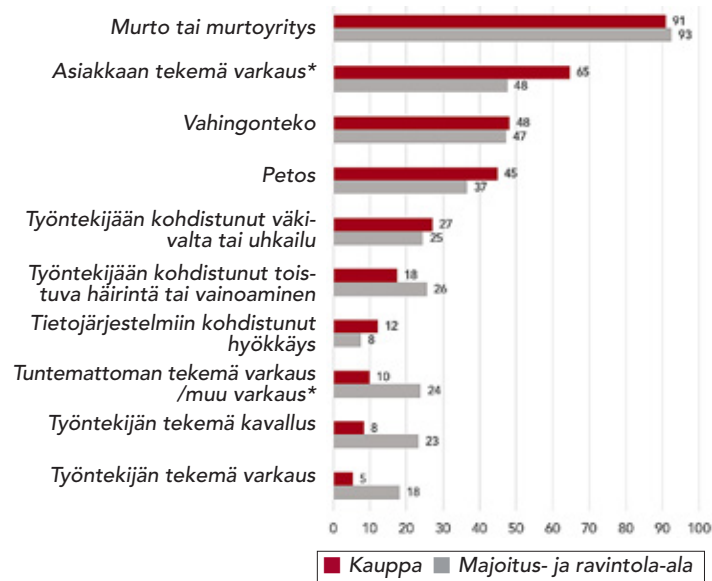
paikoista kertoi työntekijöihin kohdistuneesta väkivallasta tai uhkailusta, majoitus- ja ravintola-alalla lähes joka neljäs. Verraten yleisiä rikostyyppinä olivat myös petokset, vahingonteot, murrot, kyberrikokset ja työntekijöihin kohdistunut häirintä tai vainoaminen (kuvio 1).

Toimialojen välillä havaittiin kuitenkin myös joitain eroja rikollisuuden yleisyydessä ja rakenteessa. Kaupan toimipaikoissa varkaudet muodostivat sekä määrällisesti että aiheutuneiden vahinkojen osalta selvästi suurimman ongelman. Majoitus- ja ravintola-alalla työntekijöihin kohdistunut väkivalta samoin kuin kilpailijoiden harmaan ja mustan talouden toiminta

olivat yleisempää kuin kaupan alalla.

Yrityksiin kohdistuva rikollisuus ei jakaudu tasaisesti. Osa toimipaikoista joutuu toistuvasti monen tyyppisten rikosten kohteeksi, kun taas osa säästyy rikoksilta kokonaan. Tutkituista vähittäiskaupan toimipaikoista 37 prosenttiin ei edellisessä vuonna ollut kohdistunut yhtäkään kysytyistä rikostyypeistä, vastaava osuus majoitus- ja ravintola-alalla oli 43 prosenttia. Toisaalta viitosen prosenttia kummankin toimialan toimipaikoista oli joutunut vuoden aikana yli sadan rikoksen kohteeksi.

Riskiä joutua rikoksen uhriksi lisäsivät pitkät aukioloajat, aukiolo iltaisin ja öisin sekä runsaat asiakasmäärät. Suuret

Kuvio 2. Poliisille ilmoitettujen tekojen osuus rikostyypeittäin, % osuus toimipaikoista, jotka olivat ilmoittaneet joutuneensa edellisen vuoden aikana rikostyyppin uhriksi (*Erot ovat tilastollisesti merkitseviä $p < 0,05$).

toimipaikat joutuivat pieniä todennäköisemmin rikoksen uhriksi ja niihin kohdistui myös laajempi rikoskirjo.

Myös toimintaympäristö vaikutti rikosriskiin. Toimipaikan lähiympäristössä ilmenevä epäjärjestys ja häiriökäyttäytyminen lisäsivät rikosriskiä molemmilla toimialoilla. Epäjärjestystä mitattiin kysymällä esimerkiksi, esiintyikö lähiympäristössä roskaamista, vahingontekoja tai graffiteja, humalaisia tai huumekauppaa. Tutkimuksessa kysyttiin myös, sijaitisiko toimipaikan lähiympäristössä anniskeluravintola, grillikioski, Alko, päihdeongelmaisten asuntola tai sosiaalitoimisto. Kysytyjen palveluiden puuttuminen lisäsi rikosriskiä kaupan toi-

mialalla verrattuna siihen, että niitä oli ympäristössä runsaasti. Majoitus- ja ravintola-alalla havaittiin samansuuntainen ilmiö, mutta erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Tulos oli osin odotusten vastainen ja sen syiden selvittäminen vaatii lisätutkimusta.

Rutiinotoimintojen teorian näkökulmasta ihmisten läsnäolo lähialueella voi olla sekä rikosriskiä lisäävä tekijä, koska potentiaalisia rikosten tekijöitä on enemmän, että rikoksilta suojaava tekijä sosiaalisen kontrollin ja valvonnan kautta. Tutkimushankkeessa on jatkossa tarkoitus selvittää monimuuttuja-analyysillä tarkemmin toimintaympäristön piirteiden vaikutusta rikosriskiin.

Toimipaikan lähiympäristössä ilmenevä epäjärjestys ja häiriökäyttäytyminen lisäsivät rikosriskiä molemmilla toimialoilla.

TYÖNTEKIJÄÄN KOHDISTUVA RIKOS JÄÄ USEIN PIILORIKOLLISUUDEKSI

Suuri osa yrityksiin kohdistuvista rikoksista jää piilorikollisuudeksi, niitä ei ilmoiteta poliisille. Tutkimustulosten perusteella ilmoitusalttius vaihteli kuitenkin suuresti rikoslajista riippuen. Omaisuusrikokset ilmoitettiin huomattavasti useammin poliisille kuin työntekijöihin kohdistuneet väkivallanteot, joista rikosilmoitus tehtiin vain joka neljännessä (kuvio 2). Molemmilla toimialoilla murrot ja murron yritykset ilmoitettiin lähes aina poliisille. Niin ikään asiakkaan tekemät varkaudet, vahingonteot ja petokset ilmoitettiin noin puolessa tapauksista poliisille. Näistä teoista ilmoitettiin usein myös yksityisen turvallisuusalan toimijoille tai teot tulivat ilmi vartiointiliikkeiden kautta.

Rikoksilta suojautumiseen toimipaikat käyttivät laajasti erilaisia keinoja kuten vartiointia, turvallisuusjohtamista ja henkilöstön koulutusta, hävikin seurantaa ja tietoturva-toimenpiteitä. Tässä suhteessa toimialojen välillä ei ollut merkittäviä eroja.

RIKOLLISUUDESTA MONIA HAITTOJA YRITYSTOIMINNALLE JA TYÖNTEKIJÖILLE

Toimipaikkojen työntekijöille oli aiheutunut rikoksista moninaisia haittoja, pahimmillaan työkyvyttömyyttä ja vakavia vammoja, muulloinkin pelkotiloja ja erilaisia traumoja. Työntekijöihin suoraan kohdistuvien tekojen osalta

kysyttiin erikseen niiden aiheuttamista haitoista. Yleisin mainittu väkivallan tai sen uhkan seuraus oli työntekijälle syntynyt pelko työmatkaa tai työpaikkaa kohtaan. Lisäksi kerrottiin muun muassa työpaikan vaihtoaikeista, vaikeuksista selvittää työtehtävistä ja terveysongelmista.

Yrityksille oli aiheutunut rikoksista sekä suoria kustannuksia ja menetettyä työaika. Kaupan alalla asiakkaiden tekemät varkaudet veivät eniten aikaa ja aiheuttivat eniten kustannuksia. Yksittäisen varkauden aiheuttama vahinko jäi usein pieneksi, mutta rikosten suuren määrän johdosta kokonaisvahingot olivat suuret. Majoitus- ja ravintola-alalla eniten aikaa ja kustannuksia aiheuttivat kavallukset.

Yritysten toimintaympäristössä ilmenevän rikollisuuden merkitystä tarkasteltiin kysymällä, missä määrin alueellinen rikostasotaso oli vaikuttanut toimipaikan sijainnin valintaan. Suurin osa vastaajista ilmoitti, ettei alueen rikostasolla ollut ollut merkitystä eikä juuri kukaan ilmoittanut vaihtaneensa toimipaikan sijaintia rikollisuuden takia. Korkeasta rikosriskistä huolimatta yritykset vaikuttivat kokevan toimintaympäristönsä pääsääntöisesti varsin turvalliseksi.

KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA VARKAUDET JA VÄKIVALTA KOROSTUIVAT

Uhritutkimuksen rakenne mahdollisti myös suhteellisen luotettavat vertailut Englannin ja Alankomaiden tilanteeseen.

Tässä suhteessa suomalaisten yritysten turvallisuustilanne vaikutti kummallakin toimialoista pääosin samanlaiselta kuin vertailumaissa kahta poikkeusta lukuun ottamatta: yrityksiin kohdistuneen varkausrikollisuuden taso oli Suomessa kaksinkertainen ja henkilöstöön kohdistuneen väkivallan taso kaksin- viisinkertainen vertailumaihin nähden.

Tarkkoja suhdelukuja on mahdoton laskea tällaisissa vertailuissa, mutta on hyvin todennäköistä, että erot peilaavat todellista tilannetta: Suomessa asiakaspalveluyrityksiin kohdistuu huomattavasti enemmän asiakkaiden tekemiä varkauksia kuin Länsi-Euroopassa ja varastelevat asiakkaat ovat huomattavasti useammin myös väkivaltaisia. Huomionarvoista oli, että uhritutkimuksen tulosten mukaan lähes puolet varastelleista asiakkaista oli Suomessa päihytyneitä.

VÄHITTÄISKAUPAN TURVALLISUUSTILANNE VAKAA 2010-LUVULLA

Vähittäiskauppa oli mukana myös ensimmäisessä kansallisessa yritysuhritutkimuksessa vuonna 2010, joten vuoden 2018 tutkimus mahdollisti kaupan alan rikollisuustilanteessa vuosikymmenen mitaan tapahtuneiden muutosten tutkimisen. Päähavainto oli, että tilanteessa ei ollut tapahtunut suuria muutoksia. Useimmissa kysytyistä rikostyypeistä uhriksi joutumisriski oli laskenut jonkin verran,

mutta muutokset eivät pääsääntöisesti olleet tilastollisesti merkitseviä. Myös toimialaan kohdistuneen rikollisuuden kokonaisvolyyymi vaikutti hienoisesti pienentyneen, ei kuitenkaan sekään merkittävästi. Rikollisuudelta suojautumiskeinot olivat pysyneet valtaosin ennallaan, tosin kameravalvonnan käyttö oli selvästi lisääntynyt. Poliisille rikoksia ilmoitettiin niin ikään suhteessa saman verran kuin kahdeksan vuotta aiemmin. Tilanne vaikutti siten vakaalta, ei aiempaa heikommalta, muttei myöskään paremmalta. ■

Saarikkomäki, Elsa, Lehti, Martti & Kivivuori, Janne (2019). Vähittäiskauppaan ja majoitus- ja ravintola-alaan kohdistuvat rikokset. Toinen kansallinen yritysuhritutkimus 2018. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 33/2019.

Elsa Saarikkomäki työskenteli hankkeen aikana tutkijatohtorina Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa Helsingin yliopistossa. Tällä hetkellä hän työskentelee tutkijatohtorina Turun yliopistossa.

Martti Lehti työskentelee yliopistotutkijana Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa Helsingin yliopistossa.